

Теологија и језик

Књига "Теологија и језик" професора патрологије на атинском универзитету, Стилијана Пападопулоса има за тему однос теологије и језика. Може ли језик изразити теолошку мисао и стварност, а да при том не погреша?

У уводу аутор напомиње да је тема врло тешка, јер у православљу још увек не постоји систематски написано дело о овој проблематици, које би било засновано на изворима православне теологије, тј. на светим оцима. Још веће тешкоће, каже писац, ствара и то што су и теологија и језик живе и динамичке стварности које (управо због тога), не подлежу никаквим методима и системима.

Садржај књиге почиње поглављем у којем се даје кратак приказ савременог философско-теолошког погледа на језик у егзистенцијалистичкој мисли на Западу. Зачетником егзистенцијалистичке теорије о језику, аутор сматра Хајдегера. По Хајдегеровом мишљењу егзистенција (човек), се не може до краја изразити језиком, али језик ипак говори о егзистенцији. Тако се све одређује језиком који тиме постаје откривење и носилац бића.

Хајдегеров ученик Гадамер одлази још даље и поистовећује биће и језик, а све оно што се не може језиком изразити, не спада у стварност.

Ово је у многоме утицало на савремене протестантске тумаче Библије тако да се и код њих истина дводи у зависност од језика, а сусрет Бога и човека (тј. догађај спасења) се одређује као језички догађај. С обзиром да језик одређује биће истине и тиме се поистовећује са њом, разумљиво је онда протестантско тврђење да се јеванђељска порука прима и предаје само кроз тумачење, односно, ерминевтика заузима место број један у теологији.

Имамо дакле, у савременој европској мисли, језички монизам, једну апсолутизацију језика.

Приступ православне цркве овом проблему је сасвим другачији. Догађај оваплоћења је нешто више од навештаја речи - поруке. Јер, Христос не тражи од нас да једноставно верујемо (што чине и демони), него да будемо као и Он. За православну теологију речи јеванђеља имају смисао само као позив на заједницу, али то још увек није и сама заједница.

Да би још више расветлио овај проблем, аутор излаже погледе протестантског библисте Рудолфа Бултмана који је био под јаким утицајем Хајдегера. Бултман сматра да је проблем новозаветне теологије језички проблем. У Новом Завету наилазимо на супстрате грчке мисли које треба одбаци-ти, каже он, да би се тако остао истински дух библијске поруке. Примера ради, израз "и царство Божије" Јевреји су схватили као овоземаљско царство, а хришћани опет, као небеско царство. Другим речима, по Бултману у

језику Новог Завета има пре-
више језика ондашње епохе,
који није адекватан откривењу,
или пак не изражава до краја
откривене истине. Да би се
откривена истина до краја изра-
зила, а што значи схватила био
би потребан један апсолутан
језик.

Интересантне су примедбе
аутора ове студије Бултмановој
демитологизацији. На основу
познаваоца светоотачке литера-
туре, професор Пападопулос
тврди да је демитологизација у
православној цркви из времена
још у првим вековима хришћан-
ства. Свети оци су још од
почетка тврдили да језик Новог
завета има условну вредност, тј.
да је настао у једном одређеном
времену. Али, писци Новог заве-
та су већ постојећим речима
дали један нов смисао и садржај.
Тиме хоће да се каже да оне (тј.
речи), често указују на другу и
друкчију стварност од оне коју
нам на први поглед нуде.
Пример су управо писци књига
Новог завета - апостоли. Ни они
у почетку нису разумели реч
"царство", иако је Господ
говорио њима разумљивим јези-
ком. Сличан пример се догодио
и касније у историји цркве, са св.
Атанасијем и Аријем. Иако су
читали једно те исто Свето пис-
мо, дошли су до различитих
закључака. Да речи саме по себи
немају моћ сведочи нам и св.
Литургија. За освећење дарова
није (потребно пуко) довољно
пуко понављање речи Господ-
њих, него се призива и Дух
Свети (епиклеза). Карактерис-
тично је да Запад нема епиклезу
у својој литургији, што може да

буде последица и њиховог гле-
дања на језик и методологију
богословља. Односно, добија се
утисак да без епиклезе речи
имају саме по себи моћ, што је
блиско магијском погледу. Ово
"магијско" третирање језика
потпуно се слаже са схолас-
тичком *analogia entis* или апсо-
лутном катафиком.

Све горе речено наводи на
закључак да не постоји никакав
"откривењски" језик, него да
теологија употребљава затечени
језик епохе. Јер ако би и језик
био откривање, онда би смо
морали поистоветити истину и
језик који је открива, или би пак
морала да постоји аналогија
језика и богословствовања. Так-
во схватање је имао неоплато-
ник Јамблих, а у хришћанству
јеретик Евномије који је
поистоветио израз "нерођеност"
са суштином Божијом. Евномије
је био типичан хришћанин који
се није ослободио јелинске мис-
ли. Судаћи по његовом ставу
према језику и сазнању, припа-
дао је тада владајућем позном
неоплантизму. Тако по њему,
суштину једне ствари може да
изрази само њено истинско име.
С обзиром да истинска имена де-
финишу једну ствар до краја,
онда морају бити божанског
пореkla. Само Бог може пока-
зивати тако добро да истовре-
мено може давати имена. Имена
(језик) су дар Божији, а човек са
своје стране треба једноставно
да их упозна. Знајући име једне
ствари човек зна и њену суш-
тину. На сличним позицијама
стоје и савремени философи, на
пр. Јасперс, поистовећујући знак
(*significat*) и означено (*signifie*).

одн. биће и језик који то биће извршава.

Управо овде је велика заслуга св. Василија Великог који, пишући против Евномија, покушава да покаже да је теолошки језик - језик једне епохе. Сагласно св. Василију, Бог открива истину а човек са своје стране даје одговарајућа "имена". Из тог разлога човек не може да изрази природу Божију (како то хоће Евномије), него изражава само ову истину која му је откривена, (у овом случају међусобни однос Трију Ипостаси). Тиме св. Василије пориче учење по коме језик изражава природу бића или ствари. Говорећи овде о св. Василију, проф. Пападопулос напомиње да у давању "имена", тј. изражавању истине, лежи и највећа одговорност теолога.

Које су онда могућности теологије? Да би дао одговор на ово питање аутор се позива на св. Григорија Богослова који је највише богословствовао о људском уму као органу сазнања. После оваплоћења, вели св. Григорије, човек може да заједничари у Истини што у ствари значи да је човек упознао Истину. Ово познање и заједничарење назива Григорије "учешће ума у светлости" који потом има могућности да истину обзнани језиком.

Што се тиче катафатичког богословља које се усталило на Западу, аутор сматра да је апсолутизација овог метода довела до средњовековног католичког учења израженог као *analogia entis*. *Analogia entis* подразумева да постоји аналогија истине и

језика, што за последицу има учење по којем се до сазнања истине може доћи преко језика. Према томе, постоје речи (имена) које могу да дају коначно одређење истине. Могућност апсолутног дефинисања метафизичких истина аутор, заједно са Виттенштајном, назива безумљем.

Супротан овоме методу је апофатички метод који је постао и незваничан став православног богословља. За овај метод пре свега треба рећи да је филозофског порекла, и да су га највише користили неоплатоничари. По њима, сви појмови људског ума нису довољни нити умски да изразе ЈЕДНО. "Људско знање се служи појмом који означава мноштво, а ЈЕДНО је просто" (Плотин). У том смислу, усхођење према ЈЕДНОМЕ захтева одбацавање свих синтетизованих реалности које су резултат удаљавања од једнога.

Аутор признаје да овај метод може да буде пригодан у филозофији, али ако га применимо у теологији јављају се неке неразрешиве недоумице. Дилема се јавља када се постави питање о полазној тачки као и циљу овог метода, а онда и о самом процесу апофатичког приступа. Када је у питању циљ у теологији, очигледно је да се апофатика исцрпљује у описивању онога што није Бог. Насупрот томе теологија би требало да се интересује за факат искуства истине или заједнице са Истином. Апофатичко набрајање онога што није Истина сведочи да апофатика нема (или не изражава) однос са истином.

Апофатички метод је и по свом унутрашњем устројству контрадикторан. Наиме, да би неко могао рећи шта није камен, он претходно мора знати шта је камен. А оно је у православном богословљу засновано на реалистичком односу, онда само онај који има заједницу са Богом (тј. познаје Бога) може рећи шта Бог није, дакле, афирмација претходи негацији, а не обратно. Уосталом и апостол Павле је на атинског Бога непознатог одговорио Богом познатим.

За св. Василија Великог апофатика има само привремену (условну) вредност. Она нам помаже само у томе да Богу не припишемо оне особине које Он нема, или како сам каже: "не дозвољава нашем уму да лута".

Откуда онда употреба апофатичког метода код светих отаца? Професор Пападопулос сматра да је она била углавном релативна и не баш тако широко распрострањена. Било који метод да су користили оци су били обазриви у његовој употреби и ни пошто нису веровали у његову свемоћ. Апофатички изрази у историји светоотачке мисли узимани су заједно са њиховим филозофским садржајем. У неоплатонској филозофији појам "несхватљив" има своју функцију као супротност појму "схватљив". То значи да се они употребљавају само у оквиру једне дијалектике, која носи у себи велики ризик ако се примени у теологији. А ако се у православном богословљу тако нешто и догађало треба нагласити да то има сасвим друкчији садржај од уобичајеног. Примера ради,

ако теолог говори о рођењу Сина, он ипак под "рођењем" не подразумева оно што подразумева један физиолог.

Поглавље о катафатичком и апофатичком методу је уједно и последње поглавље ове, за православну теологију преко потребне књиге. Иако нам аутор није дао нека убедљива решења, потрудио се (и успео) да нам представи проблем теологије и језика. И поред тога што се не слажемо са неким тезама поменутог професора (нпр. о апофатичкој теологији), подржавамо "исправност" основних ставова које заступа.

Да се Бог открива свету језиком, али да истовремено не открива и неки посебан језик. Бог говори људским језиком, или како каже Колаковски ослањајући се на Платона, не постоји никакав апсолутни језик.

Не слажемо се сасвим да речи Господње немају саме по себи никакву силу. Довољно је и погледати почетак књиге Постања и видети стихове: "И рече Бог - И би тако". Реч Божија је стварност којом слободније речено, и ми постојимо.